

1247. ՏԱՊԱՆԱԲԱՐ, մեծ, բարձր, վերը եռաստիճան նեղացրած, հարավային կողին չորս խորան, առաջինի մեջ հեծյալ՝ ձեռքին գուրգ. երկրորդի մեջ՝ գավ և հաց. երրորդի մեջ մի մարդ, ձեռքերը կանթած. չորրորդի մեջ՝ արոր, ակներով և մեկ լուծով, առանց անասունների, դիմացը դաշույն և հրացան. խորաններից վեր և արևելյան ճակատին.

ԵՐԴՍԱՌՈՒԻԱՆԻՆԵԻՄԱՆԱՋԻՆԱՆ ԽԱՀԱԲ
 Բ Վ Ռ Ն Դ ԽԱՀՅՈԳ
 ՈՅՆԵԼԻԽ ՆԱԵՋՕ
 ԲՆՄԱԻ ԱՆԻՆ

ԱՅՍ Է ՀԱՆԿԻՍՏ ԷԼԻԽԱՆԻՆ, Է ՈՐԴԻ ՍԱՐՈՒԽԱՆԻՆ ԵՒ ՄԱՐՆ ՄԱՐԻԱՆԻՆ:
 ԽԱԶԼՍ, ԲԱՐԵԼԽԱԿԱՍ, ՀՈԴԻՍՏ ԷԼԻԽԱՆԻՆ ԵՒ ՄՕՐՆ ՄԱՐԻԱՆԻՆ:
 ԹՎ. ՌԴԴ. (1645):

1248. ՏԱՊԱՆԱԲԱՐ, օրորոցածև, փոքր, արևելյան ճակատին 5 տող.

ԱԾՈՂ
 ՈՐՄԻ
 ԱՂԱՅ
 ՃԱՆԻ
 Ն Թ

ԱԾ. ՈՂՈՐՄԻ ԱՂԱՅՃԱՆԻՆ Թ :

ԿԱՐՃԱՂԲՅՈՒՐ (ԱՆՑՅԱԼՈՒՄ ԳՅՈԴԱԿ ԲՈՒԼԱՂ)

Գլուղի հին անունն անհայտ է: Այն հարավից եզերված է բարձրադիր և ընդարձակ լեռնադաշտով, որն ակոսված է հեղեղատներից առաջացած ձորակներով և բլուրներով: Ամենամեծ բլուրը գտնվում է գլուղի գլխին, որի վրա մնում են մի հին ամրոցի պարիսպները: Սրա արևմտյան ստորոտում կան երկու կիսաժալռափոր և կիսագետնափոր մատուռներ՝ իրար կից: Արանք ունեն քարե դռներ, որոնց պատճառով թե՛ մատուռները և թե՛ վալը կոչվում են «Դաշ կափու» (Դարե դուռ): Շրջապատում, ընդարձակ տարածություն վրա հնում եղել է գլուղ, որից տեղ-տեղ մնացել են տների և եկեղեցիների հիմնապատեր, գերեզմանոցների մնացորդներ և առանձնապես խաչքարեր ու տապանաքարեր:

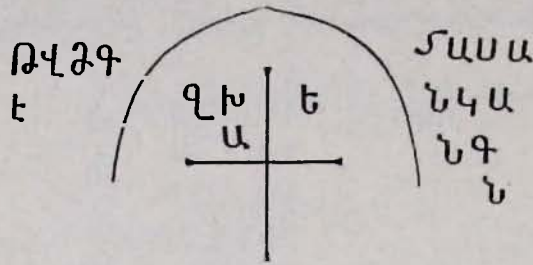
Նշված մատուռներից մեկը կոչվում է ս. Աստվածածին. հնում եղել է մեծ սալքարերով ծածկված, որի թափված մասերը հետագայում փոխարինվել են փայտե գերաններով. պատերը ևս մասամբ կազմված են խաչքարերով, որոնցից մեկի վրա կա լժԳ: Թվականը (Ք 1249):

Մյուս մատուռը կոչվում է ս. Սարգիս, հատակը սալածածկ է, քարե դուռը կոտրված և ընկած է տեղում: Հարավային և արևելյան պատերը կազմված են խաչքարերով, որոնց մի քանիսը X դարի են, թվականներ ունեն երեքը՝ ՆՆԻ, ՆՂԹ, և ՉԾԱ: Մատուռների առաջ ընդարձակ բակ է, ուր մնում են մի քանի տապանաքարեր, ամենահինը՝ 1666 թվականով:

Արձանագրություն ունեցող մյուս հուշարձանները ցրված են ավերակների տարբեր մասերում:

Այս գլուղատեղից մեր ժողովածուում ամփոփված են 24 արձանագրություն, որոնցից միայն երեքն են հրատարակված եղել Պախկինում:

1249. ԽԱԶԳԱՐ, մեծ, առանց ճակատի, նեղ շրջանակներով. կենարոնում սյունակամար, մեջը՝ խաչ. կանգնած է ս. Աստվածածին մատուռի հարավային սլառի մեջ, ներքուստ. կամարի շուրջը և խաչի թևերի արանքներում.



ԹՎ. : ՆՅԺԳ: (964): ՀԱՍԱՆՆԱՅ
ԿԱՆԳՆԵՑԻ, ԶԽԱԶԵՐՍ:

Մանր. Բնագրում հարյարավորը չկա, ավելացնում ենք մենք: Այժմ էլ հաճախ սովորական գրությունների մեջ հաղարավորը չի գրվում, ենթադրվելով միայն այն. ըստ երեույթին հնում էլ այդպիսի սովորություն գոյություն է ունեցել. ըստ սամենայնի բացառված է միայն յԺԳ: Թվականով խաչքարի գոյությունը: Այդ ժամանակներից հայտնի չէ ոչ մի այդպիսի հուշարձան, նախ, և ապա՝ դեռ հարյուրի չհասնող հայկական թվականի ժամանակներում թվականը այլ կերպ էր հիշատակվում: Հայկական թվականով ամենահին արձանագրությունը գրվում է Թալինի մեծ հուշարձանի վրա՝ ՄԼԲ:

Այս դեպքում մենք Ն=400 ենք ավելացնում, նկատի ունենալով խաչքարի ընդհանուր ոճը և հենց այստեղ ճիշտ նման մի այլ խաչքարի վրա պահպանված լրիվ թվականը:

Վերջին ԽԱԶԵՐՍ բառը վերականգնում ենք ենթադրաբար: Սմբատյանցը ավելացրել է «զդուռա...», որ տեղում չկա:

Հրատ. Սմբատյանց, 596: Լալայան, XIX, 10 (վերծանել է: ԾԳ, (604),
շարունակությունը չունի):

1250. ԽԱԶԳԱՐ, նախորդի ոճով, կանգնած է նախորդի կողքին, վրան միայն թվականը.

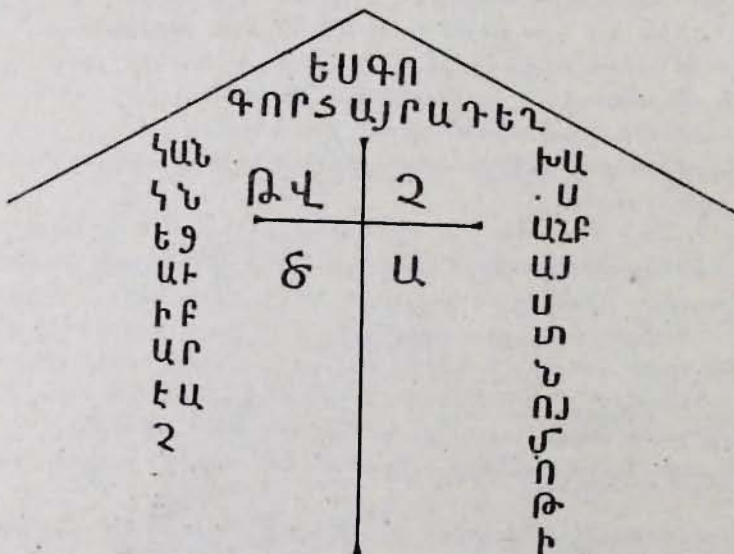
ԹՎ ՂԹ

ԹՎ. : ՆՂԹ: (1050):

Մանր. Տե՛ս նախորդի ծանոթությունը:

Հրատ. Լալայան, XIX, 10:

1251. ԽԱԶԳԱՐ, մեծ, լայն շրջանակներով ու ճակտոնով, կանգնած է կից հաջորդին. ամբողջ երեսին մեծ տառերով.



ԵՍ ԳՈՒԳՈՐ, ՀԱՅՐԱԴԵՂ:
| ԿԱՆԿՆԵՑԱԻ Ի ԲԱՐԷՍ.
| ԽԱԻՅԱ ԱՂԲԱՅԼԻ ՍՏԼԱՅ
ՆՈՅ, ՍՈԹԻ: ԹՎ. : ԶԾԱ:
(1302):

1252. ԽԱԶՔԱՐ, մեծ, առանց ճակատի և նեղ շրջանակներով, կենտրոնում սյունազարդ կամար, մեջը՝ իռչ. կանգնած է ս. Սարգիս մատուռի արևելյան պատի մեջ, ներքուստ. կամարի հյուսիսային վերին կողին միայն թվականը, վարից՝ վեր, 1 տող.

ԹՆԽ

Թվ. : ՆԽ: (991):

Հրատ. Լալայան, XIX, 10:

1253. ՏՊԱՆԱՔԱՐ, տավակ, գտնվում է մատուռների բակում. երեսին 5 տող.

ԱՅՍԷՏԱՆԳ
ԻՍՏՀ ՌՌՄՍ
ԻՄԻՆԿՈՂԱԿ
ԻՑՊԱՊԱԽՆ
ԻՆ. Թ ՌԾԺ
Ե

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ ՀՌՌՄՍԻՄԻՆ, ԿՈՂԱԿԻՑ
ՊԱՊԱԽԱՆԻՆ: Թվ. : ՌՃԺԵ: (1666):

1254. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, Թամբաձև, հարավային կողին Թագաձև գլխարկով մարդ, երկարանի սաղ նվազելիս. շրջանակներին արձանագրություն, գտնվում է նախորդի մոտ. 4 տող.

Թ: ՌԾԺԸ

ՏԵՂԻՆՈՐԴԻՊԱՊԱԽՆԻՆ: ԻԱՆԱԻՐԻՆԱՅ
ԱՅՍԷՏԱՆԳԻՍ
ՄՊԱՆԵՑԱԻ

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՍ ԵՂԻՆ, ՈՐԴԻ ՊԱՊԱԽԱՆԻՆ. Ի ԱՆԱԻՐԻՆԱՅ

ՍՊԱՆԵՑԱԻ: Թվ. : ՌՃԺԸ: (1669):

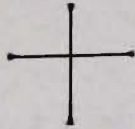
1255. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, մեծ օրորոցաձև, հարավային կողին անթամբ ձի, որի սանձից բռնել է երկար շորերով մարդ, աղա երկարանի սաղ նվազող և մի երրորդը՝ ձեռքին բռնած բլիթ. արանքներում դավեր: Գտնվում է նախորդների մոտ: Արևմտյան ճակատին 5 տող:

ԱՅՍԷ
ՀԱՆԳ
ԻՍԽՈ
ԱԼԱԴԱՆ
ՈՍ

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏՆ ԱԼԱՔՍԱՆՈՍԻՆ:

1256. ԽԱԶԳԱՐ, պարզ, երեսին երկու խաչ և վերին անկյուններում թռչուններ, ընկած է Սաֆարյան Օրաուխանի ասան մոտ, ավերակ եկեղեցու կողքին. ճակատին 4 տող.

ԹՈՂԳԵՍԳՐԳՈՐ



ԿԱՆԿԵԱՅԻԶԻԱՆՅԻՆ
ԱՏԱԿԵԻԹԱՐԱԵԻ
ԱՐԵԻՏԻՐԻՆՔՍՈՂՈՐՄԻ

ԹՎ. :ՈՂԳ: (1224). ԵՍ ԳՐԳՈՐԻ ԿԱՆԿԵԱՅԻ
ԶԽԱԶ ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵԻԹԱՐԱ ԵԻ ԱՐԵԻՏԻՐԻՆ.
ՔՄ. ՈՂՈՐՄԻ:

1257. ԽԱԶԳԱՐ, մեծ, պարզ, կանգնած է Սաֆարյանի բակում, պատվանդանի վրա. երեսին 9 տող.

ԿԱՄԱԻՆԱՅԻՆ...

ՍԻՐԻՅԿԱՆԿԵՍ
ԻԶԻԱՆՍԻՐԻՆ

ՈՐ Խ ԽԶԱԻ
ՆԶ ԽԶԱԻ

Ի ԹԱՐ ԱՅՍՐ
ՈՂ ՈՐ

ՄԻ
ԱՅ

ԿԱՄԱԻՆ ԱՅ. ԵՍ ԱՐԵԻՍԻՐԻՆԻ ԿԱՆԿԵԱՅԻ
ԶԽԱԶ ՍԻՐԻՆ. | | ՄԵԻԹԱՐԱՅ:
ՈՂՈՐՄԻ :ԶԻ: (1301):

Ծանոթ. Արձանագրությունը խիստ մաշված է.
5-րդ տողի սկզբում :ԶԻ: (1301) պիտի համարել թվա-
կանը:

1258. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, օրորոցածե, սրանկյուն, գտնվում է ավերակ եկեղեցու մոտ. հյուսիսային կողմին աջից ձախ և շուռ տված գրով 2 տող.

ՈՂ . . . ՆՈՐԿԻՈՐՈՐ ՆԶՈՐ

ՈՂՍՄՍԵՆ

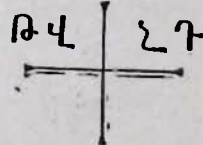
ԱՅ. ՈՂՈՐՄԻՆ. ԱՅՍ Ե ԿԱՆԿԵԱՅՍ ՍԱՐԳՍԻ:

1259. ԽԱԶԳԱՐ, մեծ, պարզ, կանգնած է ս. Սարգիս մատուռի արևելյան պատի մեջ, ներքուստ. ճակատին և թևերի արանքում 4 տող.

ԵՍՓՐԸՍԿԱՆԳՆ

ԵՍԻԶԻԱՆՍ. ՍԵՂՍԱԻՆ

ԳՈԳՈՍԱՅ ԿՈՂՈՐՄԻ

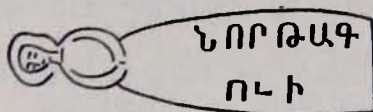


ԵՍ ՓՐԸՍ ԿԱՆԿԵԱՅԻ ԶԽԱԶ . . . ԷՂՍԱԻՆ,
ԳՈԳՈՍԱՅ. ԱՅ.ՈՂՈՐՄԻ: ԹՎ. :ԶԻ: (1255):

1260. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, ոստիակ, խրված դեանի մեջ. դանվում է ս. Սարգիս մատուռից հարավ, հաջորդ հարթության վրա. երեսին քանդակված է ննջեցյալ կին. շուրջը և մարմնի վրա.

ՀԱՆԿԻՍՍՈՄԻՆԻԿ

ԱՅՍԷ



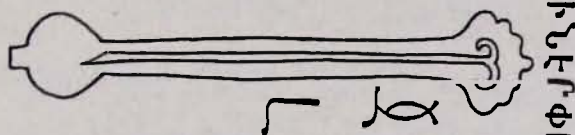
:ԶԾԷ: (1308). ԱՅՍ է| ՀԱՆԿԻՍՍ ՄԻՆԻԿԻՆ.
ԱՅ. ՈՂՈՐՄԻ. ՆՈՐ ԹԱԳՈՒՆԼԻ:

Ծանոթ. ՆՈՐ ԹԱԳՈՒՆԻ—նշանակում է նորահարս. տեղացիք բառացի հասկանալով համարում են թագուհու գերեզման:

Ի ՋՅ ՎՅՍՆՍԱԶՈՂՎ

1261. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, տափակ, կենտրոնում զավազան՝ ձևավորված երաժշտական դործիքի նմանությամբ. գտնվում է գետուկի ձախ ափին, բլրակի վրայի գերեզմանատան մեջ. երեսին՝

ԱՅՍԷ ՀԱՆԳԻՍՏԱԶԱՐԻԱՅ: Ա:ԵՆ



Ժ:ՎԺԳԳՆՎՍԿՅՈՆՆՈՒՄՈՒՄ

ԱՅՍ է ՀԱՆԳԻՍՏ ԱԶԱՐԻԱՅ
ԱՆԼԵՂԻՆ. ԷՐ ՓԼԻԼԻՍՈՓԱՅ
ԱՀԱՐԿՈՒԻ. ԻՇԵՑԷՔ Ի Ք. :ՋԼ:
(1481):

Ծանոթ. ԱՀԵՂ բառը ենթադրական է, առաջին Ա տառը գրված է կետերի մեջ, որ սովորական է թվականի համար. թերևս ԱԲԵՂԱ:

1262. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, մեծ, օրորոցաձև, հարավային կողմին, նախ՝ թամբած ձի, ապա այլ ձիավոր՝ ձեռքին բռնած դաշույն, առաջը կենաց ծառ, որը մյուս կողմից բանել է մի մարդ, ապա երկու ուրիշ մարդիկ, որոնց արանքում մեծ զավ և հացեր: Արձանագրությունն սկսվում է հարավային կողմի շրջանակներից, շարունակվում արևելյան ճակատին, անցնում հյուսիսային կողմին, ապա արևմտյան ճակատին և ավարտվում՝ վերևի երեսի վրա.

ԲԶԷ

ՅԷ

ԹՎ. :ՋԷԷ: (1528):

ԿԱՄԱԽՆ ԱՅ. ՍՍՀԱԿ ԷՐԷՑ,
ՈՐԴԻ ՈՀԱՆԻՍԻՆ, ԿԱՆԿՆԵ|
ՑԻ ՋՏԱՊԱՆՍ Ի ՎԵՐԱ. ՈՐԴՈՑ
ԻՄՈ ՄՈՎՍԷՍԻՆ. ՋԿԱՏ|ԱՐԵ-
ՑԱԻ ՓԱՓԱԳԱՆՑ ԻՐՐՈ. Ա-
ՂԱԻԹՍ ԻՇԵՑԷՔ Ի ՔԱ:
ԴԱԻԻԹ:

ԿԱՆԿՆԵ

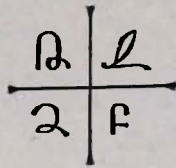
ՑԻՋՏԱՊԱՆՍԻՎԵՐՈՐԴՅԻՄՈՄՈՎՍԷՍ
ԻՆՉԿԱՍ

ԱՐԵՑԱԲԱՔԳԱՆՑԻՐՈԱՂԱԲԹՍԻՇ

ԵՇԵՑԷՔ

Ծանոթ. Գծադրի վրա փակագիր Դաւիթ անունը տապանաքարը շինող վարպետի ստորագրությունն է:

1263. ԽԱԶԳԱՐ, գեղաքանդակ, կանգնած է ձախափնյա գերեզմանատան արևելյան մասում. ճակատին Գրիստոս՝ ձեռքին բռնած ավետարանը. թևերի արանքում և հարավային կողին 5 տող.



ԱԾՈՂՐ
ՄԻՈՂԱ
ՆԻՍԻՆ

ԹՎ. : ԶԶԲ. (1533):| ԱԾ ՈՂՈՐՄԻ ՈՂԱՆԻՍԻՆ:

1264. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, մեծ, տափակ, նախորդ խաչքարի գիմաց, երեսին 3 տող.

ԱՅՍԷՀԳ
ԻՍՍՈՂ
ԻՍԻՆ

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻԹՍ ՈՂԱՆՆԻՍԻՆ:

1265. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, փոքր, հարավային կողին երկու մարդ և շրջանակին 2 տող.

ԱՅՍԷՀԱՆԳԻՍՍՈՂԱՎ
ՈՂԱՆՆԻՍԻՆ

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻԹՍ ԱՎՈՂԱՆՆԻՍԻՆ.

ԹՎ. : Ռ. (1551):

1266. ԽԱԶԳԱՐԵՐ, երեք հատ, իրար կից, կանգնած ձախափնյա գերեզմանատան մեջ, միատեսակ. բոլորի քիվին էլ անարվեստ արձանագրություն, որոնց մեջ անձնանունները անսովոր են, հետևաբար վերծանությունը կասկածելի. Ա. ՀՅՈՒՍԻՍՆԻՅԻՆԻ ՔԻՎԻՆ, 1 տող.

ՍՐԲ ԽԱԶՍԲԱԷԽԱՍՈՂԳԻՆ

ՍՐԲ. ԽԱԶՍ ԲԱՐԵՆԽԱՍԻՍ ՈՂՔԻՆ:

1267. Բ. ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆԻ ՔԻՎԻՆ, 2 տող.

ՍԲԽՆՍԲԱԷԽԱՍՈՂԱ ՍՐ. ԽԱԶՍ ԲԱՐԵՆԽԱՍ ԲՍԲԱԳՈՒՆ, ՆՈՒՆ:

ԳՈՂԽԻՆՆՈՍԻՆ

1268. Գ. ՀԱՐԱՎԱՅԻՆԻ ՔԻՎԻՆ, 1 տող.

ՍԲԽԱՍԲԱՄԵՆԻՄԻՄԻՆ ՍՐ. ԽԱԶՍ ԲԱՐԵՆԽԱՍԻՍ ՏԵՏԽԱՍԹՆՈՒՆԻՆ:

Ծանոթ. Երեք խաչքարերի ոճն էլ համապատասխանում է XVI դարի թվագրված խաչքարերի ոճին:

1269. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, մեծ, օրորոցաձև, գտնվում է նախորդ խաչքարերի մոտ. հարավային կողին թամբած ձի, սանձից բռնած մարդ, որը աջ ձեռքով բռնել է մեծ գավ. կողքին նետ ու աղեղ և կապարճ՝ լիքը նետերով. ապա մի այլ մարդ՝ ձեռքին բլիթ և կողքին կերակրաման. շրջանակին 1 տող.

ԱՅՍԷՀԱՆԳԻՍՏԺԻՋԻՆՈՒՄԻՄԻՄԻՆԱՎԱՅԻՆԻՆ

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻԹՍ ՄԻՐՋԻՆ, ՈՐ Է ՈՐԴԻ ԱՋԱՐԻԱՅ ՔԱՀԱՆԱՆԱՆԻՆ:

Ծանոթ. XVI դարի գործ:

1270. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, քառակուսի, մեծ, հարավային կողին հեծյալ՝ ձեռքին նետ ու աղեղ. ձիու ոտները տակ վիշապ և առջևում եղջերու, սանձից բռնել է մի մարդ. ապա երկարանի սազ նվաղող, որի առաջ դրված է բազմալար քանոն. մի մարդ ևս՝ մի ձեռքին բլիթ, մյուսին՝ գավ, իսկ կողքին մեծ գավ, վրան 1 տող.

ԱՖՈՂՈՐՄԱՍՏԱՅԻՆՈՍԻՆ

ԱԾ. ՈՂՈՐՄԱ. ՍՏԱՑՓԱՆՈՍԻՆ:

1271. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, փոքր, նախորդների մոտ. հարավային կողին մի մարդ՝ ձեռքին բռնած խաչ, 4 տող.

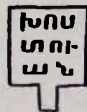
ԱՅՍԷՀԱՆԳ
ԻՍՍԱՄ
ԻՐՂՈՒԼԻ
ՆՈՂՈՐՄԻ

ԱՅՍ Ե ՀԱՆԳԻՍՍ ԱՄԻՐ ԴՈՒԼԻՆ. ՈՂՈՐՄԻ:

1272. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, փոքր, նախորդի մոտ. հավանաբար փոքրիկ աղջիկ, բռնել է հայելի. կողքին բլիթ ու գավ, սրանցից վերև և հայելու վրա 4 տող.

ԱՅՍԷՀԱՆԳԻՍՍԱՅԻՆ

ԱՅՍ Ե ՀԱՆԳԻՍՍ ԱՋԱԲԻՆ: ԽՈՍՏՈՒԱՆ:



Ծանոթ. Վերջին բառը չենք հասկանում:

Զ Ա խ Ր Լ Ո Ւ

Դյուղի հին անունը հայտնի չէ, բայց պահպանված հուշարձանները վկայում են, որ հին բնակավայր է: Դյուղի հին եկեղեցին՝ ս. Բեթղեհեմ, շինված է դյուղի եզրին, ժառանգել է մի հորհանոս աղբյուրի վրա, որի ջրերը հոսում են եկեղեցու սակով: Հավանաբար այս աղբյուրը հեթանոսական սրբություն է եղել և հետագայում քրիստոնյա կրոնավորները այդանդ եկեղեցի շինելով՝ սրբազործել են այն նոր կրոնի ոգով: Եկեղեցու պատին կից կանգնած է մի խաչքար՝ 1292 թվականով, շուրջը 3—4 անարձանազիր տապանաքարեր: Մի այլ խաչքար էլ, վնասված արձանազրությունը, կանգնեցրած է բնական ժառանգի վրա, դյուղի հարավային եզրին՝ ջրանցքի ձախ ափի մոտ:

Հնում գյուղը տեղավորված է եղել ջրանցքից վեր, դեպի հարավ-արևմուտք լեռան լանջի գոգավորություն մեջ. այդտեղ այժմ մնում են տների հիմնապատերը և ընդարձակ գերեզմանատուն՝ շրջապարիսպով: Դերեզմանաքարերն այստեղ շատ հին են (XI—XII դդ.) և անարձանազիր: Պահպանված մի քանի խաչքարերը մեծ ու մոնումենտալ են. ինչպես գյուղատեղը, այնպես էլ գերեզմանատունը խիստ ավերված են:

Հին դյուղատեղի հարավում կա մի բարձր սար, որի գագաթին կանգնած է շատ մեծ, (2,80×1,55), սալքարից շինված խաչքար, քանդակների ոճով վերաբերում է IX—X դարերին: Խաչքարի մոտ, լեռան գագաթին հնում եղել է բերդ, մնում են միայն պարիսպների հիմնապատերը, համեմատաբար լավ են երևում հարավային մասի հիմնապատերը, որոնց հաստությունը հասնում է 3 մետրի:

Մեր ժողովածուում տեղ գտած այս երկու արձանազրությունները հրատարակվում են առաջին անգամ: